

Uloga očeva u odgoju djece

Tarade, Sandra

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:387227>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

SANDRA TARADE

ZAVRŠNI RAD

ULOGA OČEVA U ODGOJU DJECE

Čakovec, lipanj 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
ČAKOVEC

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Sandra Tarade

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Uloga očeva u odgoju djece

Mentor: doc. dr. sc. Tea Pahić

Čakovec, lipanj 2021.

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
SUMMARY	4
UVOD	5
1. Postati ocem	7
2. Muškarci i trudnoća.....	8
2.1. Rast trbuha	8
2.2. Ultrazvuk.....	9
2.3. Porod	10
3. Život s bebom.....	11
3.1. Zbližavanje bebe i oca.....	11
3.2. Očevi i poslijeporođajna depresija	11
3.3. Očevi i razumijevanje plača djeteta	12
4. Uključenost oca i njegova uloga u životu djeteta.....	13
5. Zaključak.....	23
Literatura	24
Izjava o samostalnosti rada	27

SAŽETAK

Cilj ovog rada je utvrditi ulogu očeva u odgoju i životu djece: gdje su oni danas naspram nekoliko godina unazad i koliko je važna njihova prisutnost u svakodnevnom odgoju djece.

U radu su prikazani različiti načini na koje muškarci pristupaju ulozi oca. Muškarcima treba različito vrijeme za prihvaćanje činjenice da će postati očevi te imaju razne dvojbe i nesigurnosti kako i na koji način se postaviti prema tome malenom biću koje su i oni stvorili. Moraju otkriti nove obaveze u obitelji koje dobivaju rođenjem djeteta i kako te obaveze uklopiti u život s dosadašnjim obavezama. Također bi povremeno trebali žrtvovati svoje slobodno vrijeme da omoguće svojim suprugama vrijeme za njih, pogotovo na početku, dok je dijete malo, kada majke veći dio dana provode s djetetom.

Prikazan je direktan i indirektan utjecaj očeva na odgoj djeteta, načini na koji očevi doprinose odgoju, mogući različiti stupnjevi njihove uključenosti te povezanost uključenosti s očevom povezanošću s djetetom.

Ključne riječi: otac, dijete, uloga oca

SUMMARY

The aim of this paper is to determine the role of fathers in the upbringing and life of children: where are they today versus a few years back and how important is their presence in the daily upbringing of children.

The paper presents different ways in which men approach the role of father. Men need different times to accept the fact that they will become fathers and have various doubts and insecurities about how and in what way to approach this little being that they also created. They must discover the new responsibilities in the family that they receive at the birth of a child and how to fit those obligations into life with the previous obligations. They should also occasionally sacrifice their free time to allow their wives time for them, especially in the beginning, while the child is small, when mothers spend most of the day with the child.

The direct and indirect influence of fathers on the upbringing of the child, the ways in which fathers contribute to the upbringing, possible different degrees of their involvement and the connection of involvement with the father's connection with the child are presented.

Keywords: father, child, part of the father

UVOD

Iako definicija odgoja u literaturi ima više, Mušanović i Lukaš (2011, str 1-3) odgoj definiraju kao proces razvoja čovjeka, sjecište različitih nevidljivih i vidljivih procesa što se odvijaju u individui (odrastanje, rast, sazrijevanje, učenje, osvješćivanje, postajanje osobom i sl.), ali i različitih socijalnih, kulturnih i društvenih procesa (socijalizacija, enkulturacija, akulturacija, personalizacija i drugi. Prema ovoj definiciji roditelji djeci usađuju neke opće norme ponašanja za koje smatraju nužnim za preživljavanje u zajednici u kojoj se nalaze. Odgoj nije jedinstven niti u jednoj zemlji na svijetu, niti u jednoj kulturi na svijetu, niti u jednoj obitelji na svijetu, pa tako odgoj nije jedinstven niti kod svakog roditelja na svijetu. I zato što je svaki odgoj drugačiji i razlikuje se, baš zato je važno da u odgoju djece zajedno sudjeluju i majka i otac djeteta jer svaki od njih ima jedinstven pristup odgoju (Brajša, 1995).

Često se misli da su jedino majke važne i zadužene za odgoj djeteta, ali je to potpuno krivo jer su očevi jednako važni kao i majke (Brajša, 1995). Ideja da su majke važnije u odgoju djeteta proizlazi vjerojatno iz toga što onestvaruju jaku vezu s djetetom još tijekom trudnoće (Brajša, 1995). Otac, nažalost, nema ovakvu priliku, ali se može i on tijekom trudnoće povezati sa svojim djetetom. Svakodnevno može odvojiti vrijeme nježno dodirivati majčin trbuh i pričati, a dijete će sve to čuti i osjetiti (Brajša, 1995). Naime, kako navodi Brajša (1995) smatra se da su majke uvijek puno nježnije i brižnije prema djetetu od očeva i da one jednostavno već imaju u sebi "onaj" osjećaj za dijete. No, činjenica je da neke biološke majke mogu biti loše majke te je stoga neopravdano mišljenje da je očinska ljubav prema djetetu slabija samo iz razloga što je fizička veza između oca i djeteta u najranijem razdoblju razmjerno mala (Brajša, 1995).

Uloga oca u odgoju djece u povijesti se zanemarivala i smatrala beznačajnom, te se smatralo da je njegova jedina uloga prehranjivanje obitelji (Parke, 1996). On je bio hranitelj. U posljednje vrijeme se sve više priča, piše i raspravlja o ulozi oca u odgoju djece. Time i dolazi do raznih saznanja koliko je značajan otac u odgoju djece i koliko utječe na zdrav razvoj djece i njihovih osobnosti i sposobnosti. Štoviše,

nedostatak oca i svih njegovih doprinosa kao roditelja, može otežati razvoj djeteta te dovesti do različitih odstupanja (Parke, 1996).

1. Postati ocem

Brajša (1995) navodi kako je očinstvo složena uloga koju očevi postupno preuzimaju od trenutka donošenja odluke o tome hoće li i kada imati dijete. Potom se taj proces nastavlja tijekom ženine trudnoće prihvaćanjem iste. Tijekom trudnoće majka i dijete dijele fizičku povezanost pa se može dogoditi da se otac osjeća isključenim. Iz toga i proizlazi predrasuda kako su očevi manje uključeni i manje važni u razvoju djece. Otac bi trebao imati aktivnu ulogu u trudnoći i proživjeti sva iskustva koja su mu dostupna te pružati majci podršku, a majka bi ocu trebala ocu omogućiti sudjelovanje u tim iskustvima i dijeliti s njime ono što proživljava.

Je li svaka muška osoba svjesno i željno postala ocem? Ne, naravno da nije. Često se događa da muškarci postaju očevima jer "eto, dogodilo se". I, što sad? Prvo su zbunjeni kada saznaju da će postati roditeljem, točnije rečeno ocem. Majke proživljavaju strah što će postati majkama i što će imati obavezu se brinuti o novom životu. Za njih se vjeruje da su na to spremnije od muškaraca. Očevi, kao i majke, postaju svjesni da se njihov bezbrižan život mijenja i da će imati obavezu koja će ih pratiti cijeli život. Kad buduća majka ocu djeteta kaže da će postati ocem on nastoji zadržati svoje dostojanstvo pokazujući potpuno razumijevanje no u sebi proživljava "oluju" osjećaja (Berkmann, 2008). Strah, panika, sreća, zabrinutost, euforičnost, iznenađenje, pobuna, sumnja, uzbuđenje, briga, stres, uzrujanost, ushićenje i još mnogo njih. I to sve u jednom jedinom trenutku, nakon rečenice: "Postat ćeš ocem!".

Nakon prvih emocija, kreće razmišljanje što to zapravo znači za njih i kako se s tom situacijom nositi. Često shvate da je očinstvo najveći izazov koji će se pojaviti u njihovom životu. U usporedbi s njime, hrvanje s tigrovima golim rukama je dječja igra (Berkmann, 2008). No, kako navodi Berkmann (2008. 18) stvoriti nešto iz ničega, a potom plaćati njegovo uzdržavanje tijekom četvrt stoljeća - to je istinska kušnja za muškarčevu odvažnost.

2. Muškarci i trudnoća

Kada prođu prve emocije, za buduće očeve slijede prve obaveze. Tijekom trudnoće najveća obaveza i najvažnija zadaća budućih očeva je biti potpora majci djeteta u svim teškim trenucima koje prolazi, a prolazi ih puno (Brajša, 1995). Na početku majka ima mučnine, stalno je umorna, ima osjetljivija prsa, slab mjehur, smetaju joj razni mirisi, može imati i stalne promjene raspoloženja (Santrock, 2000). Sve je to shvatljivo jer joj se tijelo mora priviknuti na promjenu koja se dogodila. Jedna neugodna stvar koja se može dogoditi na početku trudnoće je spontani pobačaj. On nije ugodan ni jednom roditelju, a može biti i traumatičan, a događa se kada se embrij ne razvija kako bi trebao pa ga tijelo izbacuje (Santrock, 2000).

2.1. Rast trbuha

Nakon prvih stresnih mjeseci trudnoće žena ulazi u drugo tromjesečje ili drugi trimestar trudnoće koji traje od 16. do 27. tjedna trudnoće i obuhvaća 12 tjedana trudnoće tijekom kojeg intenzivno napreduje proces organogeneze, daljnjeg razvoja fetalnih organa. Premda su najosjetljiviji tjedni trudnoće iza žene i većini žena je drugi trimestar trudnoće najljepše razdoblje u trudnoći, rast maternice i fetusa dovode do pritiska na unutrašnje organe trudnice i zatezanja okruglih materničnih sveza (ligamenata teres uteri) pa se ovom razdoblju mogu osjetiti i nespecifične tegobe povezane s rastom bebe (Poliklinika Harni, 2019). Često se kaže kako u ovom periodu trudnoće, kada i trbuh žene raste, žena sjaji posebnim sjajem, a za veliki dio trudnica ovo je razdoblje trudnoće u kojem osjećaju kako imaju puno energije.

Muškarci se u nekom trenutku počinju emotivno vezati za plod, na primjer kada čuju otkucaje srca na ultrazvučnom pregledu, kada osjete kako se dijete kreće u trbuhu ili kada započne opremanje prostora za dolazak prinove. U ovom razdoblju muškarci preispituju svoju ulogu oca, prisjećaju se iskustva sa svojim ocem te stvaraju mentalnu sliku svoga djeteta (Poliklinika Mazalin, 2020).

Muškarci koji ostvare emotivnu vezu s djetetom u majčinom trbuhu željet će dodirivati ženin trbuh i pričati ili pjevati bebi u trbuhu (Newton, 2018). Ovakav

odnos roditelja i nerođenog djeteta jedan je od prvih kontakata koje roditelji mogu ostvariti sa svojim djetetom i jako je bitan jer već u truhu dijete osjeća vanjske podražaje i može zapamtiti glasove roditelja (Newton, 2018).

No, neki očevi neće biti oduševljeni rastom truha majke njihovog djeteta. Rastom truha oni će postajati sve svjesniji bića koje raste pa mogu početi osjećati strah ili se osjećati isključeno jer ne znaju kako se približiti djetetu i nositi se s razdobljem u kojemu majka već ostvaruje blisku vezu s djetetom (Poliklinika Mazalin, 2020). Također, muškarci u ovom razdoblju trudnoće brinu kakvi će očevi biti, hoće li moći uzdržavati obitelj te kako će se promijeniti njihov odnos s partnericama. U slučaju da se osjećaju isključenima o tome mogu razgovarati s majkom djeteta kako bi zajednički pronašli rješenje i način na koji će se otac zbliziti sa svojim djetetom i prije njegova rođenja. Između ostalog, na taj način će muškarac ostati povezan s majkom svoga djeteta, a to će mu pomoći i da promijeni prioritete i pripremi se za očinstvo (WebMd.com, 2020).

2.2. Ultrazvuk

Razdoblje trudnoće za roditelje znači i redovite odlaske na ultrazvučne preglede kojima se prati rast i razvoj djeteta. Očevi nemaju obavezu odlaziti na ultrazvučne preglede, no ako se pridruže majkama i pruže im potporu imaju priliku vidjeti dijete koje raste i čuti prve otkucaje djetetova srca. Za mnoge očeve to znači trenutak u kojem postaju svjesni da će postati očevi. Jedna od prednosti ultrazvučnih pregleda je i to da budući roditelji mogu saznati i spol svoga djeteta ako to žele i ako je dijete okrenuto tako da se spol može vidjeti.

No, ultrazvuk ponekad donosi i negativne informacije. Putem ultrazvuka traže se odstupanja od normalnoga, s obzirom da mnogo toga u trudnoći može poći po zlu, ali zahvaljujući njemu sva odstupanja mogu biti rano ustanovljena. Ako se sumnja na neka odstupanja, roditelji proživljavaju osjećaje straha dok čekaju sljedeći adekvatan pregled i nalaze tog pregleda. Naposljetku se može ustanoviti da je s djetetom sve u redu i da je bila to samo neka mrlja ili pogreška na ultrazvuku. Tada je to veselje za roditelje, no ako stvarno nešto nije u redu s djetetom roditelji su u strahu i sve daljnje postupke dogovaraju s liječnikom (Poliklinika Mazalin, 2020).

2.3. Porod

Zadnji stadij trudnoće je porod. Nakon poroda će očevi moći vidjeti, primiti, pomirisati, osjetiti svoje dijete. Ako nisu do tada bili svjesni da će se uskoro pojaviti jedno novo malo biće u čijem su stvaranju i oni sudjelovali, nakon poroda će sigurno postati svjesni jer je ono tu.

Porod može biti vrlo traumatičan za ženu, ali isto tako i za muškarca ukoliko je prisutan na porodu. Prvo što se prije poroda javlja jesu trudovi. Uz njih se pojavljuje i pucanje vodenjaka te curenje plodne vode. To označava početak procesa poroda. Trudovi su bolni grčevi u trbuhu i kad započnu ne mogu se zaustaviti. Beba se sprema izaći, maternica se steže, a svakim trudom cerviks se još malo otvara. Uskoro su faze boli sve dulje, a razmaci između njih sve kraći (Berkmann, 2008). Kada je žena u potpunosti otvorena dijete kreće kroz porođajni kanal te uz tiskanje majke dijete izlazi van.

Iako se ranije na prisustvo očeva u rađaonici nije gledalo blagonaklono, danas se na očeve gleda kao na korisnu pomoć primaljama u rađaonici (Logsdon, McBride i Birkmeier, 1994). Istovremeno, naglašavaju se psihički i emocionalni aspekti poroda pa se tako očevi koji su prisutni na porodu smatraju velikim korakom naprijed u ovim aspektima. Porod je veliki događaj u životu oca i kod očeva može izazvati različite emocije koje variraju od straha do euforije. Porod je početak nove faze u životu koji sa sobom nosi i novu odgovornost. Prisutnost oca na porodu smanjuje vrijeme poroda, manji je broj carskih rezova i analgezija te je u porastu broj vaginalnih poroda bez komplikacija. Prisutnost oca na porodu produbljuje vezu između roditelja i važan je dio budućeg roditeljstva. Isto tako, prisutnost oca na porodu ima pozitivan utjecaj na emocionalnu povezanost oca i djeteta u prvim tjednima i mjesecima nakon poroda (Logsdon, McBride i Birkmeier, 1994).

Postoji mogućnost da će dijete u prvim danima reagirati na očev glas tako da okrene glavu prema njemu kada čuje njegov glas jer ga razaznaje, iako ga još ne vidi posve dobro. Otac je bio prisutan tijekom dugačkog perioda koje je dijete provelo u majčinoj utrobi te je moglo čuti zvukove koji dolaze izvan njezinog tijela. Jedan od onih koje je najčešće čulo je zvuk očevog glasa (Cooper, 2010).

3. Život s bebom

3.1. Zbližavanje bebe i oca

Nakon porođaja dijete i majka vraćaju se kući nakon nekoliko dana provedenih u bolnici na promatranju. Po povratku iz bolnice dijete i majka će imati najbližiji odnos jer dijete je ovisno o majci prvih nekoliko mjeseci. Međutim, to nikako ne znači da bi se očevi trebali povući i osjećati zapostavljeno. Naime, kako navodi Cooper (2010), kako bi očevi najbolje iskoristili mogućnosti koje imaju za razvoj veze sa svojim djetetom, važno je da razumiju neke odrednice koje im mogu u tome pomoći.

Cooper (2010) navodi ključne odrednice razvoja bliskog odnosa oca i djeteta: fizička blizina jedna je od ključnih odrednica jer dijete može vidjeti osobe samo ako su tek oko 20 cm ispred njega te je isto tako dokazano da djeca mogu oponašati izraze lica očeva već unutra sat vremena od rođenja pa bi baš to moglo stimulirati očeve da se od početka približe svojem djetetu. Sljedeća odrednica je fizički kontakt oca i djeteta preko kože. Djetetov se dodir još razvija pa bi očevi trebali paziti da ne nadražuje djetetovu kožu svojom bradom. Dijete ne prepoznaje očeve po mirisu kao majke, ali da bi i očeve zapamtilo po mirisu, važno je da očevi drže dijete blizu sebe. Nošenje i ljuljanje djeteta zadovoljava njegovu potrebu za povezivanjem, a u prvim danima i mjesecima je vrlo važno da i otac priča i pjeva djetetu.

3.2. Očevi i poslijeporođajna depresija

Svima je poznato da majke mogu doživjeti poslijeporođajnu depresiju. Majke se često pita kako se osjećaju pošto su prošle iskustvo poroda. No, potrebno je i očeve pitati kako se oni osjećaju jer i oni mogu doživjeti poslijeporođajnu depresiju. Cooper (2010) navodi kako je istraživanje u Velikoj Britaniji pokazalo da u prvih osam tjedana nakon poroda od poslijeporođajne depresije pati jedan od 25 očeva, u usporedbi s jednom od deset majki koje pate od takve depresije.

Svaki roditelj na početku može osjećati nelagodu ili nespremnost za odgoj djeteta, ali kod većine to nestane. No, važno je pratiti te osjećaje jer ako se nastave

dovode do depresije. Depresija može ostaviti posljedice na obitelj. Najteže posljedice su da roditelj postane suicidalan ili napusti obitelj.

Muškarci teže razgovaraju o svojim osjećajima i mnogo rjeđe će zatražiti pomoć od žena. Jedan od načina na koji se može riješiti poslijeporođajna depresija, prema Cooper (2010), je da se roditelji što više uključe u brigu o djetetu.

3.3. Očevi i razumijevanje plača djeteta

Sva djeca plaču. Kada se tek rode, to im je glavni način komunikacije sa svijetom. Oni ne mogu samostalno zadovoljavati svoje potrebe, pa putem plača izražavaju svoje potrebe, nezadovoljstvo, bol i slično. Plač djeteta je prirodan način osiguravanja da će dobiti to što treba da bi preživjelo (Cooper, 2010). Djeca nemaju određeno vrijeme plakanja, ona mogu plakati i kroz dan i kroz noć, pa je potrebno da se roditelji pripreme na to i da nikako ne misle da dijete plače namjerno samo da bi njih ljutilo.

Dijete može plakati, ali njegov plač nije uvijek isti i razlikuje se ovisno o djetetovoj potrebi. Smatra se da majke češće nego očevi mogu prepoznati kakvim plačem njihovo dijete plače i zbog čega, jer one provode duže vrijeme s djecom i stoga su povezanije s njima. Kako navodi Berkman (2008.) jedan mladi otac je rekao: "Hranim ga, mijenjam mu pelene, igram se s njime, ne mogu više." Naime, majka je bila povezanija s bebom i mogla ju je držati i prihvatiti njezin stres. Otac je htio popraviti stvari, ali nije mogao podnijeti stres koji proizlazi iz toga iako zadovoljavamo sve djetetove potrebe ono može još uvijek plakati. No, to nikako ne znači da se očevi ne trebaju uključiti ili da bi trebali stajati po strani kada njihovo dijete plače. Bebama često treba malo pažnje, da ih netko primi i dotakne, zagrlji, a ako to ne dobiju, mogu reagirati plačem. To je odlična prilika za očeve da oni sudjeluju i da ostvare kontakt sa svojim djetetom. Na taj će način dijete znati da je njegov otac "tu" i da brine za njega, što kasnije može pomoći pri izgradnji međusobnog povjerenja.

Neki od mogućih razloga zbog kojih bebe mogu plakati su kolike, glad, dosada, mokra pelena, bolovi, nerazvijen probavni sustav, nerazvijen živčani sustav,

infekcija, poslijeporođajni problemi, previše laktoze, posljedice stresa majke tijekom trudnoće, težak porođaj (Cooper, 2010).

Iz kojeg god razloga dijete plakalo, na njegov plač treba što prije reagirati. Što se duže ostavi dijete u suzama, to će uzrujanije postati, a zbog toga će biti teže otkriti izvorni uzrok njegove tjeskobe (Cooper, 2010). Bebama je nužno potreban dodir i nježnost oba roditelja. Neki očevi će to teže pružiti jer su možda bili uskraćeni za nježnošću i dodirima u svom djetinjstvu. Svaki otac bi trebao pokušati smiriti svoje dijete kada plače. Iako se u početku čini vrlo teško, ustrajnošću i voljom se može naučiti. Neki očevi otkriju, na svoju veliku radost, da su bolji u tješnju djeteta od svoje partnerice (Berkmann, 2008).

4. Uključenost oca i njegova uloga u životu djeteta

Na razvoj djeteta utječe uspjeh koji otac ostvaruje u svojoj očinskoj ulozi. Prema Lamb i Tamis-LeMonda (2004) utjecaj oca na dijete može biti direktan ili indirektan. Direktan utjecaj na dijete ima svako ponašanje oca kojemu je dijete izloženo kao i njegovi stavovi i poruke koje upućuje i prenosi djetetu. Indirektan utjecaj na dijete imaju ponašanja i utjecaj oca na druge u djetetovom životu, primjerice očev emocionalni odnos s majkom, obavljanje kućanskih poslova ili očev utjecaj na socijalne uvjete u kojima obitelj živi. Sudjelujući u njezi i odgoju djeteta te odnosu djeteta s ostalim članovima obitelji, otac ima utjecaj na kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj djeteta.

Očevi igraju važnu ulogu u djetetovom razvoju od rođenja djeteta do njegove odrasle dobi, a brojne studije su potvrdile kako djeca u čijem odgoju sudjeluju očevi imaju socijalnu i akademsku prednost pred djecom u čijem odgoju očevi ne sudjeluju ili ne sudjeluju u dovoljnoj mjeri (Lamb i Tamis-LeMonda, 2004). Očeve je važno uključiti u roditeljstvo jer očev angažman u životu djeteta može značajno utjecati na ponašanje i mentalno zdravlje djeteta. Osim toga, pozitivni učinci bilježe se i u pozitivnim osobinama koje se razvijaju o odnosima između oca i sina. Tako istraživači sa Sveučilišta Oxford, Evans Grubbs i Parkin (2013) navode kako dječaci koji imaju dobar odnos sa svojim očevima rjeđe upadaju u sukobe i suočavaju se s

policijom kada odrastu, a uključen otac može bitu pozitivan uzor sinovima i pomoći im da usvoje zdrav rodni identitet i razviju bolju svijest o svojim osjećajima. I djevojčice imaju posebne koristi od bliskog odnosa s ocem. Djevojčice koje su tijekom prvih pet godina života imale bliske, pozitivne veze s očevima obično su u pubertet ušle kasnije od djevojčica koje nisu imale takav odnos s očevima, a osim toga djevojčice u čiji je odgoj u potpunosti uključen otac rjeđe se suočavaju s problemima mentalnog zdravlja kasnije tijekom života. Isto tako, iskrene pohvale i divljenje od strane oca mogu pomoći njegovoj kćerci da odraste u neovisnu i samouvjerenu ženu (Evans Grubbs i Parkin, 2013).

Stupanj očeve uključenosti u odgoj djeteta ovisi o nekoliko bitnih čimbenika. Lamb i Tamis-Lemonda (2004) na prvo mjesto stavljaju psihološke faktore poput motivacije, vještina i samopouzdanja. Nisu svi očevi jednako motivirani sudjelovati u odgoju djeteta, no većina očeva željela bi provoditi više vremena sa svojom djecom nego što ga provode. S druge strane, radi toga što se majke sve češće zapošljavaju na puno radno vrijeme očevi sve više sudjeluju u odgoju djeteta. Također, ima očeva koji smatraju kako nemaju dovoljno znanja i vještina za brigu o djetetu. Takvi očevi trebaju prebroditi svoj strah i provoditi više vremena s djetetom baveći se aktivnostima koje im obostrano donosi zadovoljstvo. Tako će i očevima porasti samopouzdanje i željeti će više sudjelovati u daljnjem odgoju djeteta. Uspjeh na poslu očeve također motivira na provođenje više vremena s djetetom, vjerojatno uslijed rasta samopouzdanja.

Osim toga, na stupanj očeve uključenosti u odgoj djeteta utječu i karakteristike djeteta, odnosno spol i temperament (Parke, 1996). Različit temperament može imati snažan utjecaj na odnos oca i djeteta, a isto tako odnos oca s muškim i ženskim djetetom je bitno različit. Od rođenja djeteta razaznaje se spolno diferenciranje djece od strane očeva na način da očevi veći interes pokazuju za mušku djecu iako fizičku bliskost i nježnost češće iskazuju prema djevojčicama. U igri i u kompletnoj interakciji s djecom, očevi su skloniji razvijanju fizičkih i intelektualnih sposobnosti kod dječaka, dok se kod djevojčica koncentriraju na razvoj ženstvenosti (Parke, 1996).

Za očevu uključenost u odgoj djeteta je važna i socijalna podrška, odnosno odnos oca i djeteta s majkom, drugim članovima obitelji i drugim osobama u djetetovo okolini. Najvažniji je odnos oca i majke te očekivanja majka u pogledu očeve uključenosti u odgoj djeteta. U obzir treba uzeti u utjecaj zajednice i kulture u kojoj dijete živi i razvija se (Lamb i Tamis-Lemonda, 2004).

Očevi imaju drugačiji pristup djeci nego to imaju majke. Dok majke pridonose odgoju djece na različite načine, očevi najčešće doprinos daju kroz igru. Tijekom igre se više koncentriraju na fizičku igru poput šakljanja, bacanja u zrak ili različitih sportova, a manje su usmjereni na verbalni aspekt igre (Santrock, 2000). Općenito, očevi imaju razigraniji pristup djeci i od njih očekuju intenzivniji odgovor koji u pravilu i dobivaju jer i vrlo mala djeca na očeve reaguju vedrijim licem i šire otvorenim očima. Majke, za razliku od očeva, tijekom igre pažnju djece privlače tako da im pokazuju igračke. Ove razlike u stilovima igranja nastavljaju se tijekom daljnjih faza u djetinjstvu, a prema njima djeca stvaraju različite oblike privrženosti prema očevima, odnosno majkama pa će tako djeca u stresnim situacijama pokazati veću potrebu za zaštitom majke nego oca (Santrock, 2000).

Xiaohong (2019), sumirajući ranija istraživanja navodi pet područja u kojima se očituje utjecaj očevog sudjelovanja u odgoju djece:

1. Utjecaj na osobnost i društveni razvoj djece. Psihološka istraživanja su pokazala kako je stil odgoja presudan u početnom tijeku razvoja djetetove ličnosti. Iako očevi provode manje vremena sa svojom djecom od majki, istraživanja pokazuju kako očevi imaju veći utjecaj na dječji socijalni i osobni razvoj od majki. Očevo sudjelovanje ima pozitivan utjecaj na dječji osobni i društveni razvoj, na način da potiču djecu da postanu pozitivne, optimistične i poduzetne osobe koje se usuđuju riskirati i uspijevaju uspostaviti dobre međuljudske odnose. Tako očeva uključenost u roditeljstvo izravno utječe na razvoj socijalnog ponašanja djece što znači kako djeca u čiji je odgoj otac više uključen imaju veću vjerojatnost za razvoj pozitivnog odnosa s vršnjacima, popularnija su i voljena u društvu. Interakcija i komunikacijsko ponašanje očeva i djece u igri kao i emocionalno izražajno ponašanje očeva imaju značajan prediktivni učinak na socijalno ponašanje djece.

2. Utjecaj na dječju spoznaju, inteligenciju i akademska postignuća. Očevi utječu na razvoj spoznaje djeteta od vrlo rane dobi, a što je veća uključenost očeva u roditeljstvo, veća je razina kognitivnog razvoja njihove djece. Prema Billeru (1993, prema Xiaohong, 2019), kod djece čiji su očevi odsutni tijekom djetinjstva je veća vjerojatnost da će biti slabije prilagođena, ostvarivati slabiji školski uspjeh i suočavati se s vršnjačkim zlostavljanjem u školi te će pokazivati probleme poput kršenja školskih pravila, a kasnije i kriminalnog ponašanja. Istraživanja koja su proveli Scott (1995), Flour (2005) i McBride (2005) (sve prema Xiaohong, 2019), pokazala su da djeca čiji očevi sudjeluju u njihovom obrazovanju, dosežu viša akademska postignuća. Ta su istraživanja pokazala i kako odnos roditelj-dijete ne utječe izravno na školska postignuća djece već na dječje emocije i ponašanje što neizravno utječe na uspjeh u učenju.

3. Utjecaj na razvoj rodni uloga u djece. Rodna uloga predstavlja očekivano ponašanje žena i muškaraca u društvu. Razvoj rodne uloge je važan aspekt u razvoju socijalizacije djece. Sudjelovanje oca ima značajan utjecaj na formiranje rodne uloge djece, oblikovanje rodnog ponašanja i dovršavanje rodne socijalizacije. Istraživanja su pokazala da dječaci u obiteljima s očevima muževniji od dječaka bez očeva u orijentaciji njihovih spolnih uloga kao i to da žene koje su izgubile očeve prije pete godine života često pokazuju anksioznost i stidljivost tijekom puberteta.

4. Utjecaj na moralni i emocionalni razvoj djece. Na razvoj morala u ljudi utječu mnogi faktori pa tako znanstvenici imaju različita mišljenja o ulozi očeva u razvoju moralnosti djece i objašnjavaju je iz različitih gledišta. Roditelji na moralni razvoj svoje djece utječu svojim riječima i djelima, disciplinom, zadovoljavanjem emocionalnih potreba svoje djece i povezivanjem svoje djece s vanjskim svijetom. Očevi i majke imaju ključnu emocionalnu ulogu u obitelji, a očevi mogu utjecati na moralni razvoj djeteta podučavanjem i internaliziranjem različitih normi.

5. Utjecaj na razvoj zdravlja djece. Prema tradicionalnom shvaćanju roditeljstva, majke su odgovorne za odgoj i brigu o zdravlju svoje djece. Međutim, dokazano je da očevi imaju važnu ulogu u razvoju zdravlja djece putem izravnih i neizravnih čimbenika. Prvo, očevi mogu neizravno utjecati na tjelesno zdravlje svoje djece vodeći brigu o majci. Drugo, izostanak oca znači veću vjerojatnost da će djeca

imati zdravstvenih problema. Djeca koja žive s jednim roditeljem imaju veću vjerojatnost obolijevanja od iznenadnih bolesti ili slučajnih ozljeda nego djeca koja žive s oba roditelja. Harknett (2005, prema Xiaohong, 2019) je svojim istraživanjem potvrdio da su čak i uzimajući u obzir demografske i socijalno-ekonomske uvjete, djeca koja nisu živjela s očevima imala veću vjerojatnost da će patiti od astme ili drugih iznenadnih bolesti uzrokovanih astmom. Trost i sur. (2001) su također primijetili da djeca iz obitelji samohranih majki češće obolijevaju od dijabetesa i imaju veći rizik od pretilosti.

Kako navodi Xiaohong (2019) može se zaključiti kako djeca čiji je otac aktivno sudjelovao u njihovom odrastanju imaju manje bihevioralnih problema i ostvaruju bolji uspjeh u socijalnim i akademskim okvirima. Uloga oca tako nije ograničena samo na to da bude hranitelj obitelji već njegova uključenost utječe na cjelokupni djetetov razvoj, uključujući kognitivni razvoj, intelektualni razvoj, razvoj spolnih uloga i psihološki razvoj. Kako djeca odrastaju, očevi imaju ulogu prijatelja, vodiča i mentora. U ulozi prijatelja se očevi odlično snalaze, osobito kada je riječ o fizičkim igrama ili sportovima pa se tako djeca kada je riječ o igranju nogometa ili video igrice u adolescentskoj dobi uvijek okreću ocu, dok će se majci okrenuti kada je riječ o pjevanju, plesu ili glumi. Kako većina očeva nije najspretnija s riječima i dugim razgovorima, igranje s djetetom je dobar način izgradnje prijateljskog odnosa s djetetom, a ujedno kroz igru dijete može naučiti i važne životne lekcije kao, primjerice, kako se nositi s pobjedom i porazom.

Osim kao prijatelj, otac se u odgoju djeteta javlja i kao njegov trener ili učitelj jer dijete će se ma u kojoj životnoj dobi bilo uvijek sjećati kako ga je otac naučio voziti bicikl ili igrati nogomet i poticao da bude bolje, ustane nakon pada i nastavi dalje. Za razliku od majki koje su nježnije prema djeci, očevi su skloniji djecu poticati na izvrsnost što je važna priprema za život u odrasloj dobi. Ako se dijete motivira na pravilan način, ostvariti će se ravnoteža između pritiska postizanja izvrsnosti i puštanja da djeca budu ono što jesu. Isto tako, očevi će dijete učinkovitije zaštititi od fizičkih opasnosti budući da su snažnije građe od majki pa će dijete tako oca doživjeti kao zaštitnika (Sanderson i Sanders Thompson, 2002).

Iz svega navedenog se može zaključiti kako otac nije prisutan u svakom trenutku djetetova života pa je vrijeme koje provodi s djetetom i za oca i za dijete vrlo važno i dragocjeno. Zato je važno da otac bude uključen u sve važne trenutke djetetova života poput rođendana, školskih ili sportskih uspjeha jer je to vrlo važno za ostvarenje emocionalne povezanosti i stvaranja prijateljskog odnosa između oca i djeteta te ima značajnu ulogu u tome da dijete oca vidi kao uzor i poticaj u svakoj fazi odrastanja, ali i kasnije u životu. Prema Tekin (2012, prema Xiaohong, 2019) djevojčice svoje očeve gledaju kao prvog savršenog muškarca u svom životu i odrastajući očekuju da će se drugi muškarci prema njima odnositi s istim poštovanjem kao i njihov otac. Dječaci se tijekom odrastanja dive svojim očevima i često žele postati poput njih. Ako dječak vidi kako otac poštuje njegovu majku i sestre, kao odrastao muškarac će poštovati žene. Ako vidi da je otac ljubazan, odrasti će u ljubaznu i pristupačnu osobu. Očevi svojim svakodnevnim ponašanjem daju primjer svojoj djeci i zato je važno da ti primjeri budu dobri.

Općenito govoreći, muškarac je u obitelji imao ulogu hranitelja, ali u današnje vrijeme tu ulogu imaju i majke. Pa bi u modernoj obitelji, otac trebao zajedno s majkom djeteta punopravno sudjelovati u odgoju djeteta i naučiti dijete odgovornosti i neovisnosti, unatoč tome što majke imaju važniju ulogu u roditeljstvu. To ne umanjuje važnost sudjelovanja očeva u odgoju djece kao ni znanja i vještina koje djeca uče od svojih očeva (Lamb i Tamis-Lemonda, 2004).

Otac i majka imaju različite uloge u odgoju djeteta i različito pridonose razvoju djeteta. Uloga oca u ranom odgoju djeteta nije izražena kao uloga majke, no svakako je važna i velika. Pritom očeve osobine nisu za odgoj djeteta važne kao veza koju otac gradi sa svojim djetetom. Topla, emotivna i veza puna podrške ima pozitivan utjecaj na cjelokupan razvoj djeteta, a način na koji se otac odnosi prema svome djetetu uvelike utječe na djetetovu izgradnju slike o sebi i svijetu oko sebe što je važno za njegovo odrastanje, razvoj i život u odrasloj dobi (Sanderson i Sanders Thompson, 2002).

Sistematizirajući velik broj znanstvenih istraživanja Ken Canfield (1999; prema Centar Sirius, 2015) je izradio okvir prema kojem je moguće razlikovati nekoliko dimenzija očinstva, a to su uključenost, dosljednost, svjesnost i briga

(Centar Sirius, 2015). Prema istom izvoru, uključenost oca u život djeteta ima veliki značaj za socijalizaciju, obrazovanje i emocionalni razvoj djeteta, dosljednost uključuje hrabrenje i poticanje djeteta što se odražava na djetetovo poimanje brige i ljubavi, svjesnost znači kako otac poznaje svoje dijete što mu pomaže u pružanju podrške i motiviranju djeteta. Tako odgovorno očinstvo podrazumijeva sve ove dimenzije i znači uključenost oca u sve aspekte života djeteta što znači kako se dijete može pouzdati u oca (Centar Sirius, 2015).

Kako bi razumjeli važnu ulogu koju imaju u odgoju djeteta, očevi moraju razumjeti i prednosti koje njihovo sudjelovanje u odgoju djeteta ima za djetetov razvoj i život u odrasloj dobi. Unatoč raznovrsnim pogledima na očinstvo, prema Rosenberg i Bradford Wilcox (2006) ističe se sedam dimenzija učinkovitog očinskog odgoja:

- Poticanje pozitivnog odnosa s majkom djeteta,
- Provođenje vremena s djetetom,
- Briga za dijete,
- Odgovarajuće discipliniranje djeteta,
- Vodič za vanjski svijet,
- Zaštita djeteta,
- Pozitivan uzor .

Očevi se možda ne mogu istaknuti u svih sedam dimenzija, no većina njih dobro će se snaći u svojoj ulozi i pridonijeti odgoju svoga djeteta. Neke dimenzije su generički pokazatelji dobrog roditeljstva dok se druge posebno odnose na muškarce u njihovoj ulozi očeva.

Jedan od najvažnijih načina na koji muškarci mogu biti dobri očevi je odnošenje prema majci djeteta s ljubavlju i poštovanjem. Vrline koje otac iskazuje u odnosima s majkom svoje djece daju važan primjer djeci. Djeca koja su svjedočila privrženom odnosu i odnosu poštovanja svoga oca prema majci će se vjerojatnije na sličan način odnositi prema svojim suprugama u budućnosti. Baš kao što se zlostavljanje djece i zlostavljanje u obitelji mogu prenijeti s generacije na generaciju, tako se mogu prenijeti briga, poštovanje i ljubaznost. Ova djeca imaju veću

vjerojatnost da će biti sretna i dobro prilagođena. Suprotno tome, djeca koja svjedoče očevoj ljutnji ili prijeziru prema majci ili preziru prema majci više su izložena riziku od depresije, agresije i lošeg zdravlja. Stres roditeljskog sukoba može imati negativan utjecaj čak i na imunološki sustav što može rezultirati zdravstvenim problemima u djece (Horn i Sylvester, 2002).

Vrijeme koje otac provodi sa svojom djecom važno je iz najmanje tri razloga. Prvo, zajedničko provedeno vrijeme omogućuje ocu da upozna svoje dijete. Otac može najbolje otkriti djetetove vrline i mane, nade i strahove, težnje i ideale ako provodi puno vremena s djetetom. Drugo, otac koji s djetetom provodi puno vremena teži biti bolji u brzini za dijete. Vrijeme provedeno s djetetom čini oca osjetljivijim na djetetove potrebe za ljubavlju, pažnjom i disciplinom. Treće, djeca često vide vrijeme koje otac s njima provodi kao iskaz roditeljske ljubavi prema njima (Almeida i sur., 2001).

Nord i West (2011) sugeriraju nekoliko važnih točaka o tome kako očevi trebaju provoditi vrijeme sa svojom djecom:

- Očevi bi trebali provoditi dosta vremena sa svojom djecom igrajući se i zabavljajući se. Igra s ocem ima jedinstvenu ulogu u djetetovom razvoju, na primjer, dijete tako uči kako istraživati svijet i kako kontrolirati agresivne impulse.
- Očevi bi trebali održavati aktivan, fizički i razigran stil očinstva kako njihova djeca rastu. Drugim riječima, kada je u pitanju zabava za oca i dijete, aktivnosti poput bacanja lopte, igranja košarke, planinarenja ili odlaska u knjižnicu korisniji su od provođenja vremena u pasivnim aktivnostima kao što je gledanje televizije - za njihov odnos i za djetetovu emocionalnu dobrobit, društveni razvoj i tjelesnu kondiciju.
- Očevi bi se trebali uključiti u produktivne aktivnosti sa svojom djecom kao što su kućanski poslovi, pranje posuđa nakon večere ili čišćenje dvorišta. Istraživanja dosljedno pokazuju da takve zajedničke aktivnosti potiču osjećaj odgovornosti i značaja u djece što je zauzvrat povezano s većim samopoštovanjem, akademskim i profesionalnim

postignućima, psihološkom dobrobiti i građanskim angažmanom kasnije u životu.

- Očevi bi trebali uložiti vrijeme na poticanje intelektualnog rasta svoje djece. Neka istraživanja sugeriraju da je uključivanje očeva u obrazovne aktivnosti, od čitanja s djecom do susreta s učiteljem svoga djeteta, važnije za akademski uspjeh njihove djece od uključivanja njihove majke.

Prema Parke i sur. (2002) briga oca za dijete ima nekoliko važnih svrha:

- Pomaže očevima u izgradnji bliskih odnosa sa svojom djecom.
- Potiče psihološku dobrobit djece.
- Djeci pruža zdrav model muževnosti.
- Pomaže u zaštiti djevojčica od preuranjenog traženja romantične i seksualne pažnje muškaraca.

Očevi imaju ključnu ulogu pružanju mentalne mape svojoj djeci i u tome kako odgovoriti na teške situacije. Zbog toga moraju naučiti umijeće samokontrole dok komuniciraju sa svojom djecom (Parke i sur., 2002).

Uloga koju očevi imaju u discipliniranju djeteta ne može se podcijeniti. Način na koji se ta uloga razumije i provodi u pojedinoj obitelji može imati veliki utjecaj na to kako obitelj reagira na napore u sprečavanju daljnjeg maltretiranja djece. Kako očevi trebaju disciplinirati svoju djecu? Prije svega, otac mora održavati kontrolu nad svojim emocijama, svojim tijelom i rukama kad disciplinira svoju djecu. Očevi koji viču na svoju djecu, koji udaraju o stol ili udaraju svoju djecu ne mogu imati ulogu u discipliniranju jer modeliraju loše ponašanje gube poštovanje svoje djece kad dopuste da ih obuzmu emocije (Straus i sur., 1997).

Još jedna važna funkcija koju očevi imaju u životu svoje djece je biti im vodič za vanjski svijet (Lamb i Tamis-Lemonda, 2004). Kad su djeca predškolske dobi, očevi ih mogu najbolje pripremiti za vanjski svijet kroz snažnu, fizičku igru i poticanje malih koraka u smjeru autonomije. Kada krenu u školu, očevi mogu svojoj

djeci ispričati vlastita iskustva u školi i potaknuti ih na učenje, podučavati ih o upravljanju novcem ili ih naučiti sportu koji će im pomoći da nauče što je timski rad.

Tijekom godina mijenjale su se tradicionalne uloge majke i oca, ali je muškarac još uvijek hranitelj i zaštitnik obitelji uz mnoge druge nove uloge. Mogućnost pružanja i zaštite je danas uvelike vezana za osjećaj prosječnog čovjeka i osjećaj za muškost. Istraživanja pokazuju da očevi koji su zaposleni puno radno vrijeme izražavaju više sreće s obiteljskim životom i imaju bolje odnose s djecom u usporedbi s očevima koji su nezaposleni ili zaposleni na nepuno radno vrijeme (Pruett, 2000).

Način na koji očevi postupaju s drugim ljudima, provode svoje vrijeme, troše novac i nose se sa stresovima i životnim radostima, pružaju obrazac ponašanja i uzor djeci koji se često pokazuje kao ključan u usmjeravanju ponašanja njihove djece ka dobrom ili lošem. Očevo postupanje sa suprotnim spolom, njegova sposobnost da kontrolira vlastite emocije i pristup poslu imaju formativnu ulogu u oblikovanju pristupa njegovih sinova i kćeri romantičnim vezama i braku, međuljudskim odnosim, školi i poslu (Stenson, 1996).

5. Zaključak

Očevi su, baš kao i majke, jedan od potpornih stupova u cjelokupnom razvoju i odrastanju djece. Iako se majke češće stavljaju u središte kada je riječ o odrastanju i odgoju djece, očevi također imaju jednako važnu ulogu po pitanju pružanja osjećaja sigurnosti, kako fizičke tako i emocionalne. Djeca tijekom svoga odrastanja žele svoje roditelje učiniti ponosnima, a otac koji je od začeca djeteta tijekom cijelog njegovog odrastanja uključen u život djeteta potiče unutarnju snagu i rast djeteta što uvelike utječe na kognitivni i socijalni razvoj djeteta, ali i razvoj osjećaja samopouzdanja.

Uloga očeva u životu djeteta posljednjih je desetljeća predmet brojnih istraživanja koja potvrđuju kako očevi imaju utjecaj ne samo na kognitivni i emocionalni razvoj djeteta već i na to kakve odnose dijete razvija s drugima tijekom svoga odrastanja. Način na koji se otac odnosi prema djetetu utjecat će na ono što dijete traži od drugih. Dijete će tijekom života prijatelje, partnere i supružnika birati na temelju toga kako je u djetinjstvu shvatilo značenje odnosa sa svojim ocem.

Djevojčice se posebice u odraslom životu oslanjaju na odnos s ocem zbog sigurnosti i emocionalne podrške. Ako je otac pun ljubavi prema svojoj kćeri, ona će te osobine tražiti kod muškarca kad bude dovoljno odrasla za stupanje u brak. Ako je otac jak i hrabar, blisko će se povezati s muškarcima takva karaktera. Dok djevojčice odnose s drugima modeliraju na temelju očeva karaktera, dječaci svoje ponašanje modeliraju po ponašanju svojih očeva. Ako je otac brižan i ponaša se prema ljudima s poštovanjem, dječak će se ponašati gotovo jednako. Kad je otac odsutan, dječaci traže od drugih muških figura uzore kako se ponašati i preživjeti u svijetu.

Iz prikazanog teorijskog okvira može se zaključiti kako je uloga oca u životu djeteta vrlo važna, od trenutka začeca djeteta kroz pružanje podrške majci tijekom trudnoće pa sve do odrasle dobi jer odnos djeteta i njegova oca ima važnu ulogu u kognitivnom, emocionalnom i socijalnom razvoju djeteta, a sudjelovanje oca u životu djeteta ima jednu od ključnih uloga u djetetovom odrastanju te načinu na koji doživljava svijet i na koji grad svoj svijet u kojemu će živjeti kao odrastao čovjek.

Literatura

1. Almeida, D. M., Wethington, E., & McDonald, D.A. (2004). Daily variation paternal engagement and negative mood: Implications for emotional supportive and conflictual interactions. *Journal of Marriage And Family*, 63, 417-429.
2. Berkman, M. (2008). *Očinstvo: konačna istina*. Zagreb: Naklada Ljevak.
3. Brajša, P. (1995). *Očevi gdje ste?*. Zagreb: Školske novine.
4. Cooper, C. (2010). *Vodič za tate: njega djeteta*. Zagreb: Veblecommerce.
5. Horn, W., Sylvester, T. (2002). *Father facts*. Gaithersburg, MD: National Fatherhood Initiative.
6. Lamb, M.E., Tamis-LeMonda, C.S. (2004). *The role of the father: An introduction*. New York: John Wiley & Sons.
7. Logsdon, M. C., McBride, A. B., Birkimer, J. (1994). Social support and postpartum depression. *Research in Nursing And Health*, 17, 449-457.
8. McBride, B. A., Schoppe-Sullivan, S. J., Ho, M. (2005). The Mediating Role of Fathers' School Involvement on Student Achievement. *Journal of Applied Development Psychology*, 26(2), 201-216.
9. Mušanović, M., Lukaš, M. (2011). *Osnove pedagogije*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.
10. Nord, C. W., West, J. (2001). *Fathers' and mothers' involvement in their children's schools by family type and residence status*. Washington, DC: U.S. Department of Education.
11. Parke, R.D. (1996). *Fatherhood. The developing child*. Harvard University Press.
12. Parke, R. D., McDowell, D. J., Kim, M., Killian, C., Dennis, J., Flyr, M. L. (2002). Fathers' contributions to children's peer relationships. UCPS. Tamis-LeMonda & N. Cabrera (ur.), *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives*.
13. Pruett, K. (2000). *Father-need*. New York, NY: Broadway Books.
14. Rosenberg J., Bradford Wilcox W. (2006). *The Importance of Fathers in the Healthy Development of Children*. U.S. Department of Health and Human Services, Washington.

15. Sanderson, S., Sanders Thompson, V. L. (2002). Factors Associated with Perceived Paternal Involvement in Childrearing, Sex Roles volume 46, 99–111, Metrics.
16. Santrock, J.W. (2000). Children.McGraw-Hill Companies, Inc.
17. Scott, J. D. (1995). Parent-child Interactions and School Achievement. In B. A. Ryan, G. R. Adams, T. P. Gullotta, R. P. Weissberg, & R. L. Hampton (Eds.), The family-school connection (Vol. 2, pp. 75-109). Theory, research, and practice. Thousand Oaks, CA: Sage.
18. Stenson, J. (1996). Lifeline: The religious upbringing of your children. Princeton, NJ: Scepter Publishers.
19. Straus, M. A., Sugarman, D. B., Giles-Sims, J.(1997). Spanking by parents and subsequent anti social behavior of children. Archives Of Pediatrics & Adolescents Medicine, 151(8), 761–767.
20. Trost, S. (2001). Objective Measurement of Physical Activity in Youth: Current Issues, Future Directions. Exercise and Sport Sciences Reviews 29(1):32-6.
21. Xiaohong, L. (2019). A Review Of the Study on Father Involvement In Child Rearing, Asian Social Science; Vol. 15, No. 9; 2019.

Internetske stranice:

1. Centar Sirius (2015). Centar za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje: Centar za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje (2015). Uloga očeva u odgoju djeteta. Preuzeto s web stranice: <https://centar-sirius.hr/uloga-oceva-u-odgoju-djeteta/> dana 15.10.2020.
2. Newton, A. (2018). WombTunes: Music your baby will love. Preuzeto s web stranice: <https://www.healthline.com/health/pregnancy/music-for-baby-in-womb> 10.11.2020.
3. Poliklinika Harni (2019). Drugo tromjesečje trudnoće. Preuzeto s web stranice: <https://poliklinika-harni.hr/trudnoća/pregled/2-tromjesecje> dana 10.11.2020.

4. Poliklinika Mazalin (2020). Trudnoća kroz perspektivu budućeg oca. Preuzeto s web stranice (PoliklinikaMazalin, 2020). <https://poliklinika-mazalin.hr/blog/trudnoca-kroz-perspektivu-buduceg-oca/> dana 10.11.2020.
5. WebMd.com (2020). Advice for Expectatnt Fathers. Preuzeto s web stranice: <https://www.webmd.com/men/features/advice-for-expectant-fathers#2>dana 10.11.2020.

Izjava o samostalnosti rada

Ja, Sandra Tarade, vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam samostalno napisala svoj završni rad pod naslovom: Uloga očeva u odgoju djece, koristeći se pritom navedenom literaturom.

POTPIS:
